

Жук В. М.,
д.е.н., професор, академік НААН,
головний науковий співробітник
відділу обліку та оподаткування
ННЦ «Інститут аграрної економіки»

ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ: ШАНСИ ВІД ЦИФРОВОГО І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Чи базується сьогоднішня аграрна політика України на достовірних й оперативних обліково-інформаційних даних. Питання риторичне. У цих тезах ми частково означимо теоретичну частину цієї проблеми та більше сконцентруємося на науково-прикладному забезпеченні її вирішення. З пам'яті науковців і практиків ще не стерта радянська система обліково-інформаційного забезпечення галузевого управління. Її витоками була теорія фізичної економії та розроблена Ф.Кене у XVII столітті «Економічна таблиця» управління. На початку XX століття В. Леонтьєв запропонував теоретичнооднотипну до Ф.Кене систему управління «затрати-випуск» із відповідним наповненням національних рахунків.

Альтернативні до цього підходить мала ліберальна економічна доктрина з вільною від державного (чи галузевого) управління особистістю та регулюванням «невидимою рукою ринку». Натепер розвинутий світ (більш завуальовано) та, особливо, Китай, Індія і інші центри росту застосовують інтегровану систему управління. Тобто уміло поєднують ці два фундаментальні підходи. Україні, шляхом «зовнішнього управління» нав'язана чисто ліберальна доктрина економічної політики, апогей застосування якої ми спостерігаємо сьогодні в лібертаріанському популізмі, ліквідації Міністерства аграрної політики і продовольства України і тому подібному.

Отже реформування, а точніше руйнування інформаційного забезпечення аграрної політики України стосується усіх видів обліку і звітності. З однієї сторони, причиною занепаду оперативної звітності стала руйнація вертикалі галузевого управління. Проте, більшим ударом є формальна (нормативна) і неформальна (інституційно-психологічна) «свобода» суб'єктів господарювання від такої звітності. Відтак, та інформація, що збирається тепер районними держадміністраціями є непродуктивною для управління. Ситуацію погіршує і повний провал політики дорадництва, як альтернативи вертикалі галузевого управління.

Вітчизняна статистична звітність поступово перейшла на методологічну платформу статистичних спостережень та не переймається тепер документальним підтвердженням своєї достовірності.

Кількість показників та самих форм під приводом усунення дублювання постійно зменшується. При цьому звужується потенціал їх аналітичності, співставності, оперативності для рішень на всіх рівнях управління. Окремою проблемою стало використання у формуванні аграрної політики показників фінансової звітності. Відсутність рекомендованої галузевої облікової політики призводить до неспівставності цих даних. В Україні зруйновано контроль за дотриманням національних бухгалтерських стандартів.

Це далеко не повний перелік проблем. Але для того, щоб відповісти на питання як їх вирішувати варто проаналізувати відповідні пропозиції науковців за останні 20 років.

Першою, дещо рефлексійною реакцією науки на ліберальну політику реформування звітності, стала пропозиція застосовувати інтегральну модель у розбудові її нового змісту, адаптувати до вітчизняних особливостей зарубіжний досвід.

Так, на початку 2000-х років Держстатомініціюється відміна Річного звіту сільськогосподарських підприємств. Формально з причини дублювання його показників з іншими формами звітності. На потреби Мінагрополітики академічною наукою було розроблено нові форми річної економічної звітності 2- ферм і 50-сг та інструкцію по їх заповненню. Слід нагадати, що з врахуванням питань дублювання, нами було запропоновано і новий формат Річного звіту, проте вибір влади впав на форму 2-ферм і 50-сг. Правда і детепер ці форми важко відстоювати професіоналам Держстату у дискусіях з прихильниками лібертаріанства.

Проте і тоді було зрозуміло, що наростаючу проблему обліково-інформаційного забезпечення аграрної політики слід вирішувати системно. Керівництвом Мінагрополітики, Президією Національної академії аграрних наук України перед ННЦ «Інститут аграрної економіки» було поставлено завдання з розробки відповідної Концепції. На початку 2009 року ця Концепція, разом з Планом заходів, була затверджена Колегією Мінагрополітики. Слід зазначити, що до цих пір це єдиний випадок в Україні затвердження подібного документу на державному рівні. Звісно ознайомлення з цим документом дозволить сьгоднішнім дослідникам побачити там значний вплив ліберальних доктрин.

Але оцінку його потенціалу слід робити з паралельно розробленою нами Концепцією запровадження в Україні відомчої аграрної статистики із задіянням існуючої ще на той час галузевої вертикалі управління. Розробка двох концепцій була мотивована потребою врахування фактору тиску «зовнішнього управління» на інформаційну політику Уряду і Держстату. Це далеко не повний перелік наукового забезпечення піднятої у цих тезах проблеми. Втім, і їм не судилося бути втіленими, у зв'язку зі зміною владної політики та команди Міністерства з 2011 року.

Проте наука знайшла, а точніше нас знайшли громадські об'єднання сільськогосподарських виробників. Знаковими у цьому були 2011-2013 р.р., коли постало питання відміни спецрежимів оподаткування аграрного підприємництва. Міжнародний валютний фонд і Уряд України виходив із узагальнених даних Держстату про надприбутковість галузі, у той час, як її малий і середній бізнес занепадав і привласнювався агрохолдингами. Саме тоді керівництво громадських об'єднань агровиробників зрозуміло, що «ліберальна цукерка» звітності направлена проти них.

Спільно ми провели ряд досліджень реального виробничо-фінансового стану частини підприємств, що об'єднані в Аграрному Союзі України і Асоціації фермерів та приватних землевласників. Результати на роки пригальмували податкові зміни, але не могли їх зняти повністю враховуючи громадську, а не статистичну основу отриманої інформації.

Проте прецедент стався і це, на наш погляд, може стати витоком нового етапу розвитку обліково-інформаційного забезпечення аграрної політики України. Оптимізму у цьому нам додають і світові, і вітчизняний тренди на цифрову економіку, цифрове управління. Передбачається, що цифрові технології у разі зменшать вартість звітної інформації і фактично знімуть її кількісні і якісні обмеження. Відтак, суб'єкти господарювання не будуть нести значних трансакційних витрат на обліково-інформаційне забезпечення потрібної для них аграрної політики.

Уже сформована, спільно з галузевими громадськими об'єднаннями виробників, наукова парадигма єдиної для всіх учасників облікової політики. Відтак, це політика, сформована на потреби громадянського суспільства.

Її реалізація створить умови для формування обліково-інформаційного простору на основі системи звітності, показники якої прозорі і затребувані суспільством – агровиробниками, споживачами, управлінцями на всіх рівнях. Це якраз той шанс від громадянського суспільства, яким ми маємо скористатись для повернення державної аграрної політики в нормальне інформаційне поле, де рішення обґрунтовуватимуться на основі реальних, достовірних та перевірених облікових та статистичних даних.

У планах досліджень академічної науки на 2021-2025 роки ми націлюємось на можливості громадянського суспільства і цифрової економіки у вирішенні проблем обліково-інформаційного забезпечення аграрної політики України. Ми запрошуємо до співпраці наших колег з освітянських інституцій та готові взяти на себе координацію такої роботи.